

Adnan Benk ve Türk Edebiyat Eleştirisi¹

Nuri AKSU*

ADNAN BENK (1922-1998), XX. yüzyıl Türk edebiyatında eleştiri denince akla ilk gelen isimlerdendir. Benk, resimden müziğe, edebiyattan sinemaya, tiyatrodan güzel sanatlara kadar pek çok alanda eleştiriler yazmış ve bu yazılardaki üslûbuyla, okurların tutkunu oldukları bir yazar olmuştur. Yazılarındaki tutumu, kısaca, her zaman her şeye eleştirel bir gözle bakmak olarak anlaşılabilir. Benk, her bakımdan “eleştiri” sözcüğünün hakkını vermiştir.

Adnan Benk, 1950-1960 yılları arasında roman, şiir ve hikâye üzerine yazdığı yazılarla edebiyat eleştirmenleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Eleştiri yazılarında başlattığı tartışmalarda güncel konuları ele alan Benk, incelemelerinde kullandığı eleştiri yöntemleriyle de Türk edebiyat eleştirisine önemli katkılar yapmıştır. Bugün Benk’in adına edebiyat eleştirisi alanında sıkça rastlanmamasının nedeni, yakın zamana kadar yazılarının toplu olarak yayımlanmamasıdır. Adnan Benk’in yazıları, yazarın 1998’deki ölümünden sonra, Prof. Dr. Mehmet Rifat’ın girişimiyle derlenmiş ve 4 cilt halinde yayımlanmıştır.

Bu makalede, Adnan Benk’in modern Türk edebiyat eleştirisi içindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. İlk bölümde Adnan Benk’in hayatıyla ilgili bilgiler aktarılacaktır. Ardından, Adnan Benk üzerine yapılan değerlendirmelere yer verilecek, yapıtları değerlendirilecek ve izleyen bölümde Adnan Benk’in eleştiri anlayışı ele alınacaktır. Eleştiri yazılarıyla edebiyat çevrelerinde bir dönem etkili olmuş bir eleştirmen olan Adnan Benk, böylelikle hem kendi edebiyat hayatı, hem de yaşadığı dönemdeki etkin edebiyatçıların yaklaşımları bakımından incelenecektir.

¹ Bu makale, “Adnan Benk ve Türkiye’de Modern Edebiyat Eleştirisi” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi.

Adnan Benk'in Hayatı

Adnan Benk'in hayat hikâyesine edebiyat sözlüklerinde rastlamak mümkünse de bu konudaki en kapsamlı çalışmayı Mehmet Rifat yapmıştır. Rifat'ın "Yaşamöyküsü" başlıklı yazısında verdiği bilgilere göre, Adnan Benk 1922 yılında Paris'te doğmuştur. 1941 yılında Saint Joseph Fransız Lisesi'ni ve 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nü bitirmiştir. Asistan olarak girdiği bu bölümde 1950'de doktor, 1954'te doçent olmuş, 1982 yılında doçent olarak emekli olmuştur. Adnan Benk 1998 yılında aramızdan ayrılmıştır.²

Adnan Benk, "Hamilkar'ın Hazinesi: Metin Tahlili" başlıklı ilk yazısını 1947 yılında *Garp Filolojileri Dergisi*'nde yayımlamıştır. 1950'den sonra *Dünya* gazetesi ve *Küçük Dergi* gibi yayın organlarında tiyatro, edebiyat, müzik ve güzel sanatlar alanında yayımladığı eleştiri yazılarıyla tanınmıştır. 1961'den sonra ise yayımladığı yazıların sayısında önemli bir düşüş görülür. Benk bu yıllarda ansiklopedi yayıncılığı, belgesel film çekimi ve çevirmenlikle uğraşmıştır. Adnan Benk belgesel film çekimi alanında da başarı kazanmış, yönettiği belgelerle ödül almıştır. 1956 yılında çekilen *Hitit Güneşi* ilk belgesel film deneyimidir. Bu belgeselin müziğini H. Kicher ile birlikte hazırlamışlardır. (Bu konuda daha fazla bilgi "Hitit Güneşi" başlıklı internet sitesinde bulunabilir.) 1963 yılında Mazhar Şevket İpşiroğlu ile birlikte çektikleri *Akdamar*'dan sonra, Mehmet Ayar'ın verdiği bilgilere göre, "Adnan Be[n]k'in yönettiği ve müziğini bestelediği *Ben Asitavandas* adlı belgesel film, İtalya'da Padua Üniversitesi'nin düzenlediği X. Uluslararası Film Şenliği'nde 'eski bir sanat eserinin özgür ve çağdaş yorumlanmasında yeni bir araştırma' şeklinde değerlendirilerek, sanat belgeseli dalında ikincilik ödülü aldı (1965). Bu ödül tümü Türkler'den oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiş, belgesel film dalında kazanılan ilk ödül oldu".³

Adnan Benk'in başka alanlarda da yapıtlarının olduğu bilinmektedir. Benk'in 1944 yılında yayımladığı *Sükûtun Hataları* adlı bir şiir kitabı bulunmaktadır.⁴ Çalışma arkadaşlarından yazar Yusuf Çotuksöken, Benk'in resim çalışmalarının olduğunu ve keman çaldığını söylemektedir.⁵

Adnan Benk ile İlgili Değerlendirmeler

Adnan Benk, yaptığı çeviriler, yönettiği dergiler ve yazdığı yazılarla nesnel-kuramsal eleştirinin gelişmesine destek olmuş, deneme tarzıyla ve polemik üs-

2 Mehmet Rifat, "Yaşamöyküsü", Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001, s. 11.

3 Mehmet Ayar, "Ana [H]atlarıyla Türkiye Belgesel Film Tarihi", <http://www.netpano.com/be.html>, 25 Temmuz 2003.

4 Rifat, "Yaşamöyküsü", s. 12.

5 Yusuf Çotuksöken, Kişisel Görüşme, 5 Mayıs 2001.

lûbunda kaleme aldığı yazılarıyla da öznel eleştirinin üslûp özelliklerini sürdürmüştür. Hem nesnel-kuramsal eleştiri hem de öznel eleştiri alanında özgün, ilgi çekici ve çarpıcı yazıların altında imzası vardır. Bu yeteneği, onu tanıyan hemen herkes tarafından takdir edilmiştir. Tahsin Yücel, Adnan Benk hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:

[N]eredeyse her yazısı, her çevirisi belleklerde kolay kolay silinmeyecek bir iz bıraktığından yazın ve düşün çevremizde ne zaman ateşli bir tartışma başlasa, sorunu yakından bilenler “Bunu bir de Adnan Benk ele almalıydı ki” derlerdi; ne zaman önemli bir yapıtın çevrilmesi söz konusu olsa, onun herhangi bir çevirisinin kendine özgü tadını unutamamış olanlar “Bunu Adnan Benk çevirmeliydi ki” diye içlerini çekerlerdi.⁶

Benk ile ilgili görüşlerde, sadece edebiyatla değil, diğer sanat dallarıyla da ilgilenmesinin ve bu alanlardaki yoğun bilgi birikiminin etkileri görülür. Muzaffer Buyrukçu'ya göre, Adnan Benk, “Özgün, kural tanımayan, gerçeği boyamaya kalkışanları yerin dibine batıran dört dörtlük bir yazar, dört dörtlük bir insandı[r]”.⁷ Enis Batur da, *Kurşunkalem Portreler* başlıklı kitabında Benk'i “Eline kalem almayı adet haline getirseydi, bundan kimsenin şüphesi olmasın, Türkiye'nin kültür ortamını bir hurdacı dükkânına çevirebilirdi”⁸ sözleriyle betimler. Batur'a göre, “Çoğumuzun bir ömür çırpınarak edinme uğraşı verdiğimiz dil bilgeliği, Adnan Benk'te sanki için bir özelliği”.⁹ Batur, Benk'in “Faka basmaz bir ifade cambazı, sıkı bir sözcük soykütükçüsü”¹⁰ olduğunu söyler.

Yazar Doğan Hızlan, “[e]leştiriye geniş ve özümsemiş kültürün kavrayıcı özelliğini[n]”¹¹ Adnan Benk'in yazılarında bulunabileceğini ifade eder. Tiyatro eleştirmeni Esen Çamurdan'a göre, “Adnan Benk'in yazılarının ardında, insanı aklından kavramaya çalışan eleştirmenin tavrı yatar; hazır yanıtlar vermek yerine, okuyucusunu sorgulamaya yönelten, kendine sunulanı kuşkuyla karşılaması için onu kışkırtan bir tutumdur bu”.¹² Yazar Atilla Aşut'a göre ise Adnan Benk'in yazıları, “özümsemiş bir kültürün, zengin bir donanımın ve keskin bir zekânın ürünü[dür]”.¹³

6 Tahsin Yücel, “Önsöz”, Benk, *Eleştiri Yazıları 1*, s. 8.

7 Muzaffer Buyrukçu, “Kurşunkalem Portreler”, <http://dersaadetonline.tripod.com/ykmz0032.htm>, 25 Temmuz 2003.

8 Enis Batur, *Kurşunkalem Portreler*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 1999, s. 29.

9 Enis Batur, *Kurşunkalem Portreler*, s. 30.

10 Aynı yerde.

11 Doğan Hızlan, “Eleştiri Yazıları”, <http://www.kameraarkasi.org/belgesel/a/adnanbenk/elestiriyazilari.html>, 25 Temmuz 2003.

12 Esen Çamurdan, “Yoksa Eleştirmeni Topalın Koltuk Değneği mi Sandınız”, *Tiyatro Tiyatro*, sy. 110-111, Ocak-Şubat 2001, s. 63.

13 Atilla Aşut, “Hüzünlü Bir Fotoğraf”, *Damar*, Nisan 1998, s. 5.

Bu övgüler, deneyimli yazarların Adnan Benk'in yazılarıyla ilgili değerlendirmelerinden seçilen bazı örneklerdir. Benk, sıradışı kişiliği, bilgi birikimi ve benimsediği üslûpla XX. yüzyıl Türk edebiyatında ön plâna çıkan bir eleştirmendir. Yapıtlarının özelliklerini incelemek, Adnan Benk'in yazınsal kimliğini ve okuru etkileyen yönlerinin neler olduğunu anlamak açısından önem taşımaktadır.

Adnan Benk'in Yapıtları

Adnan Benk pek çok alanda ürün vermiştir. Edebiyat, güzel sanatlar, müzik, resim ve tiyatro eleştirilerini çoğunlukla 1947-1962 yılları arasında yayımlamıştır. Benk'in ansiklopedi yayıncılığı, belgesel film yönetmenliği, bestecilik, dergi yayıncılığı, müzisyenlik, ressamlık ve seramik sanatçılığı gibi alanlarda da sanatçı ve kültür adamı kimliğiyle ürünler verdiğini görürüz. Hem eleştirmen, hem kültür adamı hem de sanatçı olarak Benk'in yapıtlarının sayısı hayli fazladır. Bu bölümde Adnan Benk'in edebiyat üzerine yazdığı eleştiri yazıları ile yöneticisi olduğu ve kendi eleştirel tutumunu yansıtan *Çağdaş Eleştiri* dergisi üzerinde durulacaktır.

Benk, eleştiri yazılarını yoğun olarak yayımladığı 1950'li yıllarda, çoğunlukla, dönemin edebiyatındaki olayları konu alan iki gazete sütununu veya iki dergi sayfasını aşmayan kısa yazılar yazmayı tercih etmiştir. Eleştiri yazılarında güncel polemiklerin ve edebiyat tartışmalarının, metin merkezli incelemelere göre çoğunlukta olduğu söylenebilir. Benk'in metin incelemelerine dayanan yazılarının önemli bir bölümü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1950 yılında verdiği "Okuyucunun Eser Boyunca Gelişmesi" başlıklı doktora tezinin makaleler hâline getirilmesinden oluşmaktadır. Bu makalelerin başlıkları "Yaratım Eğrisi: Edebiyat Yöntembilimi Denemesi", "Okuyorum Öyleyse Varım" ve "Görüş Açısı"dır. Bu makalelerin dışındaki eleştiriler, bir yapıta veya güncel bir tartışmaya odaklanan, ancak üç-dört kitap sayfasını aşmayan yazılardır. Benk'in 1950'li yıllarda kaleme aldığı yazıların önemli bir bölümü, tiyatro, sinema, müzik ve güzel sanatlar alanlarında yayımladığı eleştirilerdir. Benk'in bu yıllarda yayımladığı edebiyat ile ilgili yazılar, diğer konulardaki yazılarının tamamına oranla sayıca daha az yer tutmaktadır.

Adnan Benk'in 1960'lı ve 1970'li yıllarda yayımladığı yazı sayısında bir azalma görülür. Mehmet Rifat'ın belirttiğine göre bu yıllarda Benk, belgesel film çekimiyle uğraşmış, *Meydan Larousse* ansiklopedisinin yayınında çeviri bölümünü yönetmiş ve *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*'nin yönetiminde görev almıştır. Adnan Benk 1982 yılında kurduğu *Çağdaş Eleştiri* dergisinin yöneticiliğini, 1985 yılında derginin kapanmasına kadar sürdürmüştür. Bu dergide Türk edebiyatı ve eleştirisinin önemli adları yazılar yayımlamışlardır. Melih Cevdet Anday, Enis Batur, Akşit Göktürk, Berna Moran, Ahmet Oktay, Emin Özdemir ve

Sevda Şener derginin yazarları arasındadır. *Çağdaş Eleştiri* dergisinde Melih Cevdet Anday, Edip Cansever ve Yaşar Kemal gibi Türk edebiyatının önde gelen adları ile yapıtları üzerine Adnan Benk'in düzenlediği söyleşiler yapılmıştır. İlhan Usmanbaş ile müzik, Ömer Uluç ve Nuri İyem ile resim üzerine yapılan söyleşiler, Türk sanatının ünlü adlarının yapıtlarının çözümlemesine katılmalarını sağlamıştır. Bu söyleşileri yapanlar da edebiyat dünyasının önde gelen kişileridir. Adnan Benk'in de katıldığı söyleşilerde, Enis Batur, Edip Cansever, Cevat Çapan, Akşit Göktürk, Şükran Kurdakul, Nuran Kutlu, Önay Sözer, Sezer Tansuğ, Tuğrul Tanyol ve Tahsin Yücel söyleşiyi yapanlar arasındadır. Türkiye'deki en etkin edebiyat ve sanat insanlarının bu dergide buluşmuş olması dikkate değerdir.

Çağdaş Eleştiri dergisinin bir diğer önemli yanı da yer verdiği "kaynakça" çalışmalarıdır. Bu başlık altında derginin hemen her sayısında, yabancı yazarlarca geliştirilmiş kuramların önemli metinleri, Adnan Benk ve diğer edebiyatçılar tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmaktadır. Dergide, Rus Biçimciliği üzerine Boris Eikenbaum, Tzvetan Todorov ve Boris Tomaşevskiy'den, ruhbilim ve yazın ilişkisi üzerine Anne Glancier'den, alımlama estetiği üzerine Wolfgang Iser'den, roman kuramı üzerine Mikail Bakhtin'den, yapısalcılık üzerine Roland Barthes'tan çevirilere yer verilmiştir. Yayımlanan çeviriler yoluyla, çağdaş edebiyat kuramları okura tanıtılmaktadır. Böylelikle, sadece yabancı dil bilenlerin ulaşabileceği kaynaklar, bu dilleri bilmeyen veya bu kaynaklara sahip olmayan okurlar için ulaşılabilir hâle getirilmektedir. Yabancı kaynaklara ulaşamayan okur kitlesinin bugün bile hiç de azımsanmayacak sayıda olduğu göz önünde tutulursa, bu çevirilerin ne derece işlevsel olduğu anlaşılabilir.

Çağdaş Eleştiri dergisinde yabancı edebiyatlardan yapılan çevirilerin yanı sıra, okurun ulaşamayacağı eski edebiyat metinlerinden günümüz Türkçesine uyarlanmış parçalar da yayımlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi'den, Namık Kemal'den, Neşri'den, Mehmet Rauf'tan ve Cenap Şahabettin'den yapılan aktarmalarla, önem taşıyan metinlerin günümüz Türkçesine uyarlanarak yayımlanması, geçmişle arasında bir alfabe engeli bulunan çağdaş okur için yararlı olmuştur.

Çağdaş Eleştiri dergisindeki söyleşilerde, söyleşenlerin kullandıkları Batı kaynaklı kavramlar veya terimler, ele alınan yapıtla ilgili özellikler ve söyleşide adı geçen kişiler, söyleşinin akışından bağımsız olarak, bir veya iki paragraf ile açıklanmaktadır. Bu açıklamalar, bir ansiklopedi maddesini andırır biçimde özetlenmiş bilgiler içerir. Bu ansiklopedik bilgilerin konuları arasında şunlar bulunmaktadır: "Yaşar Kemal ile Kapalı Oturum"¹⁴ söyleşisinde "Ak ile Sarı" (s.

14 Yaşar Kemal, "Yaşar Kemal ile Kapalı Oturum", Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk ve Tahsin Yücel, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001].

29), “Görüş Açısı” (s. 44-45), “Yadırgatıcılar” (s. 68); “Nuri İyem ile Tartışma”¹⁵ söyleşisinde “Uzam ve Bakış” (s. 214-217); “Ömer Uluç ile Konuşma: Her Resim Yeni Bir Sorunsal Çözer.. Ve Getirir”¹⁶ söyleşisinde “Kübizm” (s. 251), “Soyut Resim” (s. 253), “Kandinskiy” (s. 254), “İzlenimcilik” (s. 257), “Konstrüktivizm” (s. 268), “Afrika Sanatı” (s. 291); “İlhan Usmanbaş’ın Özgürlüksüz Özgürlükleri”¹⁷ söyleşisinde “Onikiton, Dizisel, Tondışı, Rastlantısal” (s. 306-307), “‘Bakışsız Bir Kedi Kara’ (1970)” (s. 316-317), “Adorno Kim?” (s. 332), “Onikiton Terimleri” (s. 332). Görüldüğü gibi, açıklamalar, söyleşiyi okuyan ortalama okurun ilk bakışta anlayamayacağı kullanımlara yöneliktir. Bu yöntem uygulanarak söyleşi, söyleşenlerin arasında kalan bir düşünce alışverişi olmaktan çıkarılmış ve okurun bilgileneceği sağlanmıştır.

Çağdaş Eleştiri’de “kaynakça” başlığı altında çağdaş kuramsal metinlerin çevrilerle, eski edebiyat metinlerinin ise sadeleştirilerek yayımlanması ve söyleşilerde okuru bilgilendirmeye dönük açıklamalara yer verilmesi olarak özetlenebilecek olan uygulamaların önemli yararları sağladığı söylenebilir. Türk edebiyatında eksikliğinden hep söz edilen kuramsal yazıların çevirileri ve söyleşilerdeki açıklamalar yoluyla akım, kavram ve kişiler okuyucuya tanıtılmıştır. Böylelikle çağdaş kuramsal görüşlerin bilinmesine katkıda bulunulmuştur. Eski edebiyat metinlerinin yayımlanması yoluyla da genel okurun uzak kaldığı Türk tarih ve edebiyatına ışık tutulmuş, böylelikle kültür sürekliliği sağlanmıştır.

Sonuç olarak, Adnan Benk’in yapıtlarında ele aldığı alanların hayli çeşitli olduğu ve renkli bir konu yelpazesine dağıldığı görülmektedir. Yazılarında edebiyatın diğer sanat dallarına göre daha fazla yer tutmasının Benk’in edebiyat dünyasında popüler bir ad olmasını sağladığı düşünülebilir. Adnan Benk’in yazılarındaki üslup, kuramsal görüşler ve yoğun bilgi birikiminin, okurlar tarafından görüldüğü ilginin başlıca nedeni olduğu söylenebilir.

Adnan Benk’in Eleştiri Anlayışı

Bir eleştirmenin edebiyat dünyasındaki hikâyesi, onun eleştiri ve sanat anlayışı ile kuramsal görüşlerini somutlaştırdığı eleştiri metinleri ile birlikte ele

15 Nuri İyem, “Nuri İyem ile Tartışma”, Söyleşiyi yapanlar: Enis Batur, Adnan Benk, Osman Sennemoğlu ve Tahsin Yücel, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001].

16 Uluç, Ömer, “Ömer Uluç ile Konuşma: Her Resim Yeni Bir Sorunsal’ı Çözer.. ve Getirir”, Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk, Cevat Çapan, Önay Sözer ve Sezer Tansuğ, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001].

17 Usmanbaş, İlhan. “İlhan Usmanbaş’ın Özgürlüksüz Özgürlükleri”. Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk, Edip Cansever ve Tuğrul Tanyol, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001].

alınmadan bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilemez. İncelemenin bu vazgeçilmez öğeleri, eleştirmenin edebiyat tarihindeki yerinin belirlenmesini sağlar. Eleştiri ve sanat anlayışının zaman içinde geçirdiği değişimleri incelemek, eleştirmenin yazınsal kimliğindeki istikrar ve dalgalanma dönemlerini saptamaya olanak verir. Adnan Benk'in edebiyat eleştirisindeki yerinin belirlenmesi için bu bölümde Adnan Benk'in edebiyat yazıları üzerinde durulacak, sanat ve eleştiri anlayışı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İlk bölümde de belirtildiği gibi, Adnan Benk'in polemik yazıları, kuramsal-kavramsal yazılarına oranla hayli fazladır. Bu da Adnan Benk'in daha çok güncel konular üzerine yazmayı yeğlediğini göstermektedir. Adnan Benk doktora tezi ve bu çalışmaya dayanan makaleleri dışında uzun soluklu kuramsal incelemeler yapmamıştır. Bu yüzden, elimizde edebiyatla ilgili kuramsal görüşlerinin ayrıntılı olarak bulunabileceği bir başvuru kaynağı yoktur. Ancak bu, Adnan Benk'in kendi eleştiri anlayışını hiç dile getirmediği anlamına gelmez. Benk'in eleştirisinin nasıl olması gerektiği, eleştirmenin görevleri ve sanat yapıtının niteliği hakkında saptamalar yaptığı birçok yazısı vardır. Benk'in eleştiri anlayışını, güncel konularda yazdığı yazılarda savunduğu görüşleri, eleştiri yazılarında ve kuramsal yazılarında tartıştığı konuları dikkate alarak değerlendirmek mümkündür. Bu bölümde Adnan Benk'in öznel eleştiri ve biyografik eleştiri hakkındaki görüşleri ile edebiyat yapıtını incelemelerde birincil konuma yükselten yaklaşımı ve eleştiri anlayışı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Adnan Benk, öncelikle, öznel eleştiri eğilimlerini yansıtan yazılara karşıt bir tutum içindedir. 1940'lı ve 1950'li yıllarda, Nurullah Ataç'ın en önemli temsilcisi olduğu bu eleştiri tarzı, edebiyatımızda büyük ölçüde etkili olmuştur. Adnan Benk, özellikle o dönemin en etkili yazarlarından Nurullah Ataç'ı hedef alan yazılarında bu tarzı eleştirmiş ve öznel eleştirisinin sakıncalarını dile getirmeye çalışmıştır.

Benk'e göre öznel eleştiri, okura yapıtın konusuyla ilgili bilgiler verir, ancak üslup ve biçim gibi teknik konuları ele almaz. 1953 yılında yayımlanan "Tenkit Dedikleri..." başlıklı yazısında öznel eleştirmenleri şu sözlerle yerer: "Bu biçim tenkitçilerin üzerinde durdukları tek nokta, eserin konusudur. Yapıyla, eserin örgüsüyle ilgilenmezler: Kötü düşünülmüş bir eserin zararlı olabileceği akıldlarından bile geçmez."¹⁸

Benk, öznel eleştiri yapan eleştirmenlerin, aslında zihinlerinde kurdukları bir ideal yapıtı, kuralları belirlenmiş bir sanat yaratımını, ele aldıkları her yapıtta görmeye çalıştıklarını söyler. Benk'e göre bu eleştirmenler edebiyat yapıtının yaratıcı üretimini dikkate almayan bir görüşün savunucusudurlar. Adnan Benk 1982 yılında yayımlanan "Her Yazar Hak Ettiği Eleştirmeni Bulur" başlıklı yazısında bu gibi eleştirmenleri "dogmacı" olarak niteler.

18 Adnan Benk, "Tenkit Dedikleri...", *Eleştiri Yazıları 1-2*, Aysen Altunel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 447.

Kafasına her nasılsa, her nedense gelip yerleşmiş bir roman, şiir ya da resim örneğini ömür boyu dolaştıran, her yeni yapıtı bu örneğe uygunluk derecesine göre değerlendiren eleştirmenlere dogmacı derler. (...) Bir sanat yapıtını iyi-kötü, güzel-çirkin gibi ikilemelerle değerlendirmeye kalkışırsanız, dogmacısınız. Bir “güzel” örneği var demektir kafanızda, her dönemde, her insan için geçerli, değişmez bir örnekçe.¹⁹

Benk’e göre öznel eleştiri yapan eleştirmenin yapıtı değerlendirmedeki tavır, öznel eleştirin edebiyat çevrelerinde tutunmasındaki başlıca nedenlerden biridir. Benk, 1953 yılında yayımlanan “Tenkit Dedikleri...” başlıklı yazısında bu eleştirmenleri şu sözlerle eleştirir:

Bir tenkitçi, sanat eserinin alnyazısını kendi öznel yargılarına göre belirtmeye kalkıştığı zaman ya kendisini her şeyin doğrusunu bilen insanüstü bir kuvvet olarak kabul etmekte ya da sanat eserinin toplumda gerçek ve yapıcı bir fonksiyonu olmadığını sandığından, yanılmayı önemsiz saymaktadır. Bunlardan birincisi insanlığa, ikincisi de sanata ve topluma karşı anlayışsızlık göstermenin en yaygın şekilleridir.²⁰

Benk’e göre öznel eleştirin temelinde yazar ve eleştirmen arasında varolan bir piyasa ilişkisi yatmaktadır. Adnan Benk, bazı yazarların bu piyasa ilişkisini “[y]azar üretecek, okur tüketecek, eleştirmen pazarlayacak”²¹ biçiminde anlamasını eleştirir. Bu ilişki hem yazarın hem de eleştirmenin çıkarlarını korumaktadır. Yapıttaki izleri nesnel bir biçimde sürmek ve bunda olağanüstü bir yan olmadığını göstermek, öznel eleştirmenlerin kaçındıkları bir yaklaşımdır.

Benk, öznel eleştiride, edebiyat yapıtının ikinci plana atılmasına karşıdır. Adnan Benk, eleştiride, yapıtın veya metnin önüne hiçbir ikincil ögenin geçmesini istemez. Bu yüzden yazarın hayatını eleştiri metninin merkezine koyan ve yazarın edebiyat yapıtını oluştururken içinde bulunduğu koşulların bilinmesiyle yaratma deneyiminin okur tarafından yeniden yaşanabileceğini öne süren biyografik eleştiriye de karşı çıkar. Ona göre bu yaklaşımın önünde ciddi yönlemsel engeller vardır. 1953 yılında yayımlanan bir yazısında okurun yapıtı okumuş olmasının bu engellerin ilki olduğunu söyler.

Yazar, eserini yazmaya başlarken, tabii onu daha okumamıştır, biz ise, onun hareket noktasını, eseri okuduktan sonra, yepyeni bir tecrübeyle benimsemeye çalışıyoruz. Ne yaparsak yapalım, bu tecrübeyi, okumanın bu damgasını üzerimizden atamayız.²²

19 Adnan Benk, “Her Yazar Hak Ettiği Eleştirmeni Bulur”, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, s. 396-397.

20 Adnan Benk, “Tenkit Dedikleri...”, s. 448.

21 Adnan Benk, “Her Yazar Hak Ettiği Eleştirmeni Bulur”, s. 399.

22 Adnan Benk, “Yazar ve Okuyucu”, *Eleştiri Yazıları 1-2*, s. 676-677.

Öznel eleştiri ve biyografik eleştiriye edebiyat yapıtını incelemede ikincil konuma indirgelediği için karşı çıkan Adnan Benk, aynı gerekçeyle yapıtın tarih, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi bilim dallarınca araştırmalarda araç olarak kullanılmasına da karşı çıkar. Ona göre, “Sanat yaratımı suskundur. Bakarsınız görürsünüz, sorarsınız yanıtlar, dinlersiniz duyulur. Ama alacağınız karşılıkların türü, her şeyden önce sizin yaklaşımınızın niteliğine bağlı”dır.²³ Benk’e göre yapıt, bazı sonuçlara ulaşmak üzere basamak olarak kullanılmalıdır. Edebiyat yapıtının özerk alanı, bir ayna olarak görülmesine imkân vermez. Benk, bu konudaki görüşlerini 1953 yılında yayımlanan bir yazısında şu sözlerle dile getirir:

Dış dünya ile sanat eseri arasında yakınlık arayanların, biyografya ile sanat eserini açıklamaya çalışanların en büyük hatası, sanat eserini, dışı aksettiren bir ayna olarak görmeleridir. Oysa ki, sanat eseri her zaman belirli bir düzeni değiştirmek, yeni bir anlayış, yeni bir dünya getirmekle ödevlidir. Onun için de, dış dünyadan hareket ederek sanat eseri üzerinde yargı yürütmek, biyografyadan işe girilerek eseri anlatmaya çalışmak, hep aksi sonuç vermiş ve sanat eseri, bir insanın hayatını anlamaya yarayan basit bir vesile mertebesine düşmüştür.²⁴

Benk’e göre her sanat ve edebiyat yapıtı diğer bilim dallarından bağımsız biçimde incelenmelidir. Şairin ve yazarın hayatına ya da o dönemin toplumsal panoramasına ulaşmak için sanat ve edebiyat yapıtına başvurmak, yapıtları doğrudan bilgi kaynakları olarak görmek demektir. “[S]anat yapıtına ruhbilimci gözüyle, iktisatçı gözüyle, toplumbilimci gözüyle bakılabilir elbet. Ama bakan kendini görür ancak, kendi götürdüğünden başka bir şey de alamaz sanat yapıtından”.²⁵

Buraya kadar Benk’in hangi eleştirel yaklaşımlara karşı çıktığını gördük. Karşı çıktığı bu yaklaşımların yerine kendisi ne gibi bir yöntem önermektedir? Adnan Benk, eleştiri yazılarında hangi eleştiri anlayışını savunmuş ve uygulamıştır?

Adnan Benk, bir edebiyat kuramını benimseyip eleştiri metinlerinde sadece bu kuramı uygulamak yoluna gitmemiştir. Bazı edebiyat eleştirmenlerinin Batı’da geliştirilmiş edebiyat kuramlarını, yerli edebiyat yapıtlarına uygulamak olarak özetlenebilecek tutumlarına karşın Benk, eleştiri metinlerini her yapıtı kendi değişkenlerine göre değerlendirmek olarak anlayabileceğimiz bir ilkeye göre kurmuştur.

Kuramların metinlerin anahtarı olarak kullanılmasına karşı çıkmakla birlikte Adnan Benk yoğun bir kuramsal bilgi donanımına sahiptir. Zaten savunduğu eleştiri anlayışı da ancak nitelikli bir kuramsal birikim sayesinde uygulanabilir. Benk, kuramların aktarılmasına karşı değildir. 1980’li yıllarda yönettiği *Çağdaş Eleştiri* dergisinde de, kuramsal yazıların çevirilerine sıkça yer vermiş-

23 Adnan Benk, “Sondan Başa Gelen Yazı”, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, s. 17.

24 Adnan Benk, “Yazar ve Okuyucu”, s. 677-678.

25 Adnan Benk, “Sondan Başa Gelen Yazı”, s. 18.

tir. Onun eleştirisi, kuramların eleştirel olmayan bir gözle ve mutlak, tek başına çözümleyici ve hattâ “sihirli” metinler olarak anlaşılmasına yöneliktir. Adnan Benk’in bu konudaki düşüncelerine eleştirmen ve eleştiri ile ilgili görüşlerinde rastlamak mümkündür.

Adnan Benk’e göre yapıt, yaratılmış diğer sanat ürünlerinin çizgisinde değerlendirilmelidir. Eleştirmen güncel edebiyatı ancak bu yolla izler ve anlamlandırabilir. Benk’e göre eleştirmen yaratılmış sanat yapıtlarını inceleyerek yeni yapıtların özgün yanlarını ortaya koyar. Benk’in 1954 yılında yayımlanan bir yazısındaki sözleri bu tutumu betimlemektedir:

Eleştirmeci, gerçi sanatçıya, ileride kaleme alacağı eserler için akıl veremez ama, yazılmış bir eserin şuuruna varabilmesi için sanatçıya öğütlerde bulunabilir. Niçin bulunamamış? Sanatçı ne yapmak istediğini bilir, fakat bu bilgisi nispetinde de ne yaptığının şuuruna varamaz. Sonra, ya yeni bir yol, “mevcut yolların dışında” bir yol açtığını sanan sanatçı, gerçekte önceden açılmış bir yolu bilmeyerek arşınlamışsa?²⁶

Benk, sanat yapıtını en iyi değerlendirebilecek olanın eleştirmen olduğunu öne sürer. Ona göre sanatçı, yaptığı işin değerlendirmesini nesnel bir biçimde yapamaz. “[H]ikâyeci eserinin ne olduğunu bilse, daha doğrusu böyle bir şey bilinebilse, yayımlanan eserler arasında kötü eser de kalmazdı.”²⁷ Benk’in savunduğu bu görüş, Yeni Eleştiri’nin “niyet yanılması”²⁸ olarak adlandırdığı durumun bir başka yansımasıdır. Eleştirmen, sanatçı ile yapıt arasındaki olası “niyet yanılması”nı birikimi sayesinde aşar. Bu birikim Benk için eleştirinin en önemli gereklerinden biridir.

Eleştirmen, yapıtları inceler, bu yapıtlarda edebiyata ve sanata ne gibi yeniliklerin getirildiğine bakar. Bu bakış, zamanla eleştirmenin bilgi ve yorum yeteneğini arttırır ve bir birikime ulaşmasını sağlar. Birikimi, ona incelediği güncel sanat yapıtıyla ilgili yargılarda bulunma imkânı tanır ve karşılaştırma yapmak için gerekli verileri sağlar. Benk, 1950’lerin güncel edebiyatını eleştirirken, dönemin eleştirmenlerinde sözü edilen birikimin yokluğunu dile getirir ve bu bilgi birikimine verdiği önemi ortaya koyar. “Söylenende değil gözleri, söyleyende. Bir denemeyi, bir şiiri incelemek, onları ilgilendirmiyor; hoş ilgilendirse de, incelemek için yeteri kadar bilgileri ve karşılaştırma imkânları yok.”²⁹

Eleştiri için gerekli olan “yeteri kadar bilgi” ve “karşılaştırma imkânı”³⁰ Adnan Benk’in edebiyat yapıtının incelenmesindeki önceliklerini gösterir. Eleştir-

26 Adnan Benk, “Kitaplar-Dergiler Arasında”, (2 Ocak 1954), *Eleştiri Yazıları 1-2*, s. 458.

27 Adnan Benk, “Kitaplar-Dergiler Arasında”, s. 459.

28 J. A. Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, C. E. Preston (ed.), England: Penguin Books, 1998, s. 421.

29 Adnan Benk, “Curnalcılık”, *Eleştiri Yazıları 1-2*, s. 433.

30 Adnan Benk, “Curnalcılık”, s. 433.

men, ele aldığı yapıtı bir karşılaştırma yaparak değerlendirmelidir. Bu karşılaştırma için edebiyat tarihini iyi bilmesi gerekir. Ancak yapıt, önce, yalnızca kendi değişkenleri dikkate alınarak incelenir; karşılaştırma bu incelemenin sonuçlarına göre yapılır. Bu yöntem önerisi, Yeni Eleştiri akımının üzerinde durduğu yakın okuma tekniğini hatırlatmaktadır.³¹ Bu tarz incelemelerde bazı temel ilkelere uyulması gerekir. Benk'e göre bu ilkeler şunlardır:

[B]ir sanat eserini incelerken, tenkitçi, yazarın her şeyi isteyerek ve bilerek yaptığını bir ilke olarak kabul etmelidir. Eserdeki her kelime, her fikir, her düşünce, ana ilkenin gerekçelerine göre eserde bir rol, bir fonksiyon almak mecburiyetindedir. Ancak eser böyle bir çalışma neticesinde açıklanır, içindeki bütün unsurların ödevi belirtilirse, bir değer yargısı vermek imkânı olur. Bu değer yargısı da zaten, ilkeyle bağdaşamayacak unsurların bulunup bulunmamasına "bütün"ü gerçekleştirmek gayretinin başarıyla sonuçlanıp sonuçlanmamasına bağlıdır.³²

Eleştirmen, yapıtın tüm öğelerini incelemesine dahil etmelidir. Benk'in incelemede önem verdiği ana öge "işlevsellik"tir. Yapıtın içindeki her öge bir işlevi yerine getirmelidir. Tüm öğeler, "ana ilke"nin çevresinde, bu ilkenin gereklerine göre düzenlenmiş olmalı, öğeler sarkmamalıdır. Bütünün içinde işlevi olan her öğenin eksikliği, yapıtın bütününe yansır. Şiir eleştirisi için yöntem önerdiği yazısında, Benk, bu ölçütü yeniden dile getirir:

Bir şiiri ele alırken, her şeyden önce, eserin bir bütün olduğunu unutmamak gerekir. Her sanat eseri, bir ana ilkenin etrafında toplanır. Bütün eseri açıklayabilecek bu ana düşünceyi bulmak, meydana çıkarmak hem uzun bir çalışma, hem de bir sezgi işidir.³³

Benk, yalnızca yapıtın konusu üzerinde duran eleştirmenlere getirdiği eleştiride de görüldüğü üzere, eleştirmenin yapıtın teknik özelliklerini ele alması gerektiğini düşünür. Eleştirmen, yapıtlarda, bu teknik özellikleri belirler; daha önce kullanılmış teknik özelliklerin dışında ne gibi yeni buluşların olduğunu araştırır. Benk, 1955 yılında yayımlanan roman incelemesi ile ilgili bir yazısında özgün buluşları belirleyebilmek için daha önce kullanılmış teknik özelliklerin bilinmesinin önemine değinir:

Gerçi, bu metot, bize, romanın nasıl yazıldığını öğretmez ama, hiç olmazsa roman sanatında örneğin, tekniğin önemini belirtir, hangi tekniklerin kullanıldığını, ne gibi sonuçlar verdiklerini, romancının kötülüğü ispat edilmiş hangi yollardan kaçması gerektiğini öğretir.³⁴

31 Nazan Aksoy, "Yeni Eleştiri", *Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üstüne Söylemler*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Düzlem Yayınları, 1996, s. 19.

32 Adnan Benk, "Gerçek Tenkit", *Eleştiri Yazıları 1-2*, s. 691.

33 Adnan Benk, "Gerçek Tenkit", s. 689.

34 Adnan Benk, "Gaétan Picon'un...", *Eleştiri Yazıları 1-2*, s. 695.

Teknik, bir roman için, bir sanat yapıtı için en önemli başarı koşuludur. Eleştirmen de bu teknik özellikleri değerlendirmelidir. Benk, tekniği eleştirinin ana inceleme konusu sayar. Öğelerin ana ilkenin etrafında örgütlenmesine “iç düzen” adını verir. Her öge yapıtın ana ilkesinin gerçekleştirilmesinde bir işlev ve sahip olmalıdır. İşlevsel öğelerden oluşan bu bütün, iç düzeni oluşturur.

Ona göre iç düzen bir yapıtın en önemli teknik özelliklerinden biridir. “İç düzen, başarıyı tek başına sağlamaz ama, iç düzen olmadan da herhangi bir başarı imkânı yoktur.”³⁵

Görüldüğü gibi, Benk, her sanat yapıtına uygulanabilecek bir eleştiri görüşünü benimsemiştir. Ona göre, her yapıt kendi başına ele alınmalı ve kendi değişkenleri açısından incelenmelidir. Yapıt, bu özelliklere göre incelendikten sonra edebiyat tarihindeki benzer yaratıların karşılaştırılması süreci başlar. Bu karşılaştırma, yapıtın özgün yanlarını ortaya koyar, sanat yaratımına ne kattığını belirler.

Bu görüşleri Benk'i diğer Türk edebiyatı eleştirmenlerinden ayırır. Benk, herhangi bir kuramın temsilciliğini yapmaz, hattâ, yalnızca kuramların uygulayıcısı olmanın karşısında yer alır. Benk'in 1955 yılında yayımlanan “Gaétan Picon'un Bir Denemesi: Yazar ve Gölgesi” başlıklı yazısında dile getirdiği, eleştirinin yapıt odaklı olması ve teknik yanlara önem vermesi gerektiği yolundaki sözleri, onun da eleştirel bakımdan bu yöneme bağlı olduğunu gösterir. Adnan Benk'in 1982 yılında *Yazko Edebiyat* dergisi için Zeynep Karabey tarafından yapılan “Soruşturma: Romanda Tip Olgusu ve Tip'in İşlevi Üzerine” başlıklı soruşturmaya verdiği yanıtlar, hem eleştiri anlayışını açık bir biçimde belirtir hem de bu anlayışı tutarlı bir biçimde sürdürdüğünü gösterir. Benk, kendisine yöneltilen sorulara, soruşturmaya uzun cevaplar veren Berna Moran, Hilmi Yavuz gibi edebiyat uzmanlarının tersine, çok kısa cevaplar verir. Kuramsal bakışla ilgili tavrını da bu bağlamda ortaya koyar. Kendisine “Peki, sizce roman ve romanın tipleri konusunda araştırma, inceleme ya da tartışma nasıl yapılmalı?”³⁶ diye soran Zeynep Karabey'e “Alırsın tek tek romanları, enine boyuna incellersin. Ne var, ne yok koyarsın ortaya. Kuramsal tartışmalarla hiçbir şey halledilmez. Tek tek romancıyı, romanı alacaksın”³⁷ cevabını verir.

Benk bu cevabında, açıkça, klişeleşmiş kuramsal tartışmalara karşı olduğunu, yapıtların tek tek incelenmesi, bu incelemenin sonuçlarına göre bazı genellemelere gidilmesi, kuramsal görüşlerin bu sonuçlara göre geliştirilmesi veya yapıta uygulanması gerektiğini ifade eder. Adnan Benk'in kuramsal bakış konusundaki görüşlerinde de, eleştiri ve incelemede edebiyat yapıtının birincil öge olmasını savunduğu görülür.

35 Adnan Benk, “Gaétan Picon'un...”, s. 696.

36 Adnan Benk, “Soruşturma: Romanda Tip Olgusu ve Tip'in İşlevi Üzerine”, Soruşturmaya yapan: Zeynep Karabey, *Yazko Edebiyat*, 24 Ekim 1982, s. 100.

37 Adnan Benk, “Soruşturma: Romanda Tip...”, s.100.

Sonuç

Adnan Benk, 1950'li yıllarda başlayıp 1980'lerde sona eren yazı serüveninde kendi içinde tutarlı bir eleştiri anlayışını sürdürmüştür. Bu eleştiri anlayışına göre her yapıt, yalnız biçim, üslûp, sözcük seçimi ve cümle yapısı gibi kendi değişkenleri bakımından, yani öncelikle estetik kuruluşu açısından ele alınmalıdır. Yapıtın kuruluşunda aranması gereken ana öge, iç düzendir. Ana ilkenin etrafında örgütlenmiş olan yan öğelerin oluşturduğu iç düzeni incelemeyi hedefleyen Benk'in eleştiri anlayışının temel ölçütü "işlevsellik"tir. Benk'e göre bir romanda kahramanların fiziksel özelliklerinden anlatının konu aldığı mekânın özelliklerine, betimlemelerde söz edilen renklerden yapıtın başlangıç sahnesindeki olayların sırasına, bir şiirde sözcüklerin hecelerinden ses özelliklerine, mısraların düzenlenişinden duraksamalara kadar her özellik bir işleve sahip olmak ve tasarlanmış bir düzenin parçası olmak durumundadır. Adnan Benk, ele aldığı her yapıtı bu ilkelere göre inceledikten sonra edebiyat tarihi içindeki benzerlerine göre de değerlendirir. Yapıttaki teknik özellikler daha önce hangi yapıtlarda, ne amaçla kullanılmıştır? Bu yapıtın yapısı ve özgün tarafı nedir? Diğer yapıtlardan ayrılan yanları nelerdir? Benk, bu ve benzeri soruları, ele aldığı her yapıt için sorar.

Adnan Benk'in yazıları incelendiğinde, edebiyatı başka alanların aracı olmaktan çıkarma ve edebiyata sadece edebiyat olarak bakma gibi yöntemleri savunduğu görülür. Bu yüzden Adnan Benk'in eleştiri anlayışının genel olarak Yeni Eleştiri'den etkilendiği söylenebilir. Adnan Benk'in yazılarında her inanca, her düşünceye dönük sürekli kendini yenileyen eleştirel bir bakışın izleri görülür. Benk, bir tutumu, bir akımı veya bir kişiyi beğense ve desteklese bile eleştirmekten geri durmaz. Yazılarında, kendinin de yazarlar ve sanatçılar için koyduğu görev ve sorumluluklara uygun bir tutum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Adnan Benk'in, eleştirel bakışı, el attığı her konuda devam ettirdiği söylenebilir.

Adnan Benk'in, eleştiri yöntemi ve bilgi birikimi kadar etkileyici olan diğer bir yönü de yazılarındaki üslûptur. Döneminin önde gelen edebiyatçılarıyla sürdürdüğü tartışmaların Adnan Benk'in tanınmasında etkili olduğu söylenebilir. Adnan Benk'in polemik yazılarındaki esprili ve alaycı yazı tarzının, okurların hafızasında yıllar sonra bile iz bırakması, Benk'in üslûbunun ne denli çarpıcı olduğunu göstermektedir. Ancak zaman zaman kanıt göstermeye gerek duymadan acımasız yargılarda bulunması, bazen çok sert olabilen alaycı değerlendirmeleri, Adnan Benk'in savunduğu nesnel eleştiri anlayışına gölge düşürmektedir. Yazılarındaki yer yer itici üslûp ve kanıtlanmamış yargılar nedeniyle Adnan Benk'in eleştiri pratiğinin zaman zaman savunduğu eleştiri anlayışıyla çeliştiği, Benk'in yazılarındaki bilgi birikimi ve eleştiri yönteminin, üslûbunun gölgesinde kaldığı düşünülebilir. Yine de Adnan Benk, kendi içinde tutarlı, sorgulayan ve eleştirel zekâsını ortaya koyan yazılarıyla modern Türk eleştirisinin önde gelen ve özgün adlarından biri olmuştur.

Seçilmiş Bibliyografya

- Aksoy, Nazan, "Yeni Eleştiri", *Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üstüne Söylemler*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul: Düzlem Yayınları, 1996, s. 15-28.
- Aşut, Atilla, "Hüzünlü Bir Fotoğraf", *Damar*, Nisan 1998, s. 5-6.
- Ayar, Mehmet, "Ana [H]atlarıyla Türkiye Belgesel Film Tarihi", <http://www.netpano.com/be.html>, 25 Temmuz 2003.
- Batur, Enis, *Kurşunkalem Portreler*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 1999.
- Benk, Adnan, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001.
- Benk, Adnan, *Eleştiri Yazıları 1-2*, Aysen Altınel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.
- Benk, Adnan, "Görüş Açısı", çev. Sema Rifat, *Okuyorum, Öyleyse Varım*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002, s. 69-92.
- Benk, Adnan, "Hamilkar'ın Hazinesi: Metin Tahlili", Fransızca alıntuları çev. Sema Rifat, *Okuyorum, Öyleyse Varım*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002, s. 17-30.
- Benk, Adnan, "Her Yazar Hak Ettiği Eleştirmeni Bulur", *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 395-401.
- Benk, Adnan, "Kitaplar-Dergiler Arasında", (2 Ocak 1954), *Eleştiri Yazıları 2*, Aysen Altınel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 457-459.
- Benk, Adnan, *Okuyorum, Öyleyse Varım*, Mehmet Rifat (Haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002.
- Benk, Adnan, "Okuyorum, Öyleyse Varım", çev. Sema Rifat, *Okuyorum, Öyleyse Varım*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002, s. 51-68.
- Benk, Adnan, "Okuyucunun Eser Boyunca Gelişmesi", Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Filolojisi Bölümü, 1950.
- Benk, Adnan, "Sondan Başa Gelen Yazı", *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 15-18.
- Benk, Adnan, "Soruşturma: Romanda Tip Olgusu ve Tip'in İşlevi Üzerine", Soruşturmayı yapan: Zeynep Karabey, *Yazko Edebiyat*, 24 Ekim 1982, s. 94-111.
- Benk, Adnan, "Tenkit Dedikleri...", *Eleştiri Yazıları 2*, Aysen Altınel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 445-48.
- Benk, Adnan, "Yaratım Eğrisi: Edebiyat Yöntembilimi Denemesi", çev. Sema Rifat, *Okuyorum, Öyleyse Varım*, Mehmet Rifat (Haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002, s. 31-50.
- Benk, Adnan, "Yazar ve Okuyucu", *Eleştiri Yazıları 2*, Aysen Altınel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 675-678.
- Buyrukçu, Muzaffer, "Kurşunkalem Portreler", <http://dersaadetonline.tripod.com/ykmz0032.htm>, 25 Temmuz 2003.
- Cuddon, J. A, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, C. E. Preston (ed.), İngiltere: Penguin Books, 1998.
- Çamurdan, Eser, "Yoksa Eleştirmeni Topalın Koltuk Değneği mi Sandınız", *Tiyatro Tiyatro*, Ocak-Şubat 2001, sy. 110-111, s. 62-63.

- Çotuksöken, Yusuf, “Kişisel Görüşme”, 5 Mayıs 2001.
- Gökberk, Macit, “Macit Gökberk ve Uzlaşmacılık Perdesi”, Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk, Şükran Kurdakul ve Tahsin Yücel, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 165-202.]
- Hızlan, Doğan, “Eleştiri Yazıları”, <http://www.kameraarkasi.org/belgesel/a/adnan-benk/elestiriyazilari.html>, 25 Temmuz 2003.
- “Hitit Güneşi”, <http://www.kameraarkasi.org/belgesel/s/sebahattineyuboglu/hitit-gunesi.html>, 9 Haziran 2003.
- İyem, Nuri, “Nuri İyem ile Tartışma”, Söyleşiyi yapanlar: Enis Batur, Adnan Benk, Osman Senemoğlu ve Tahsin Yücel, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 211-48].
- Rifat, Mehmet, “Yaşamöyküsü”, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 11-12].
- Uluç, Ömer, “Ömer Uluç ile Konuşma: Her Resim Yeni Bir Sorunsal’ı Çözer... ve Getirir”, Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk, Cevat Çapan, Önay Sözer ve Sezer Tansuğ, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 249-298].
- Usmanbaş, İlhan, “İlhan Usmanbaş’ın Özgürlüksüz Özgürlükleri”, Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk, Edip Cansever ve Tuğrul Tanyol, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 299-355].
- Kemal, Yaşar, “Yaşar Kemal ile Kapalı Oturum”, Söyleşiyi yapanlar: Adnan Benk ve Tahsin Yücel, [Adnan Benk, *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar*, Mehmet Rifat (haz.), İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 19-71].
- Yücel, Tahsin, “Önsöz”, [Adnan Benk, *Eleştiri Yazıları 1-2*, Aysen Altınel ve diğerleri (haz.), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 7-12.]

Adnan Benk and Turkish Literary Criticism

Nuri AKSU

Abstract

Adnan Benk (1922-1998), a leading critic in modern Turkish literature, started writing reviews in 1947, after graduating from the Department of French and Roman Languages and Literatures of Istanbul University in 1946. He published his articles in various newspapers and literary magazines especially between 1950-1960. Exhibiting an effective writing style and a deep knowledge of the various arts, Benk’s writings mainly focused on literature, fine arts, music, cinema, and theatre. In some of his writings, Benk engaged in discussions with famous names of the Turkish literary world. Since a wide range of subjects and a vivid style characterize his writings, he has been considered a highly original writer both by the writers of his time and of present. In this study, the main elements of Benk’s understanding of criticism are subjected to

scrutiny. Favoring objective criticism, Benk defends that the literary works must be analyzed primarily from a literary perspective and as a unity in themselves. Benk can also be observed as a proficient polemicist who adopted a unique sense of humor in his critical writings. Thus, Adnan Benk's idea of objective criticism may occasionally be found to be contradicted by his personal style and subjective judgment employed in his practice.

Key Words: Literary Criticism, "New Criticism", Adnan Benk, *Modern Literature Criticism*.

Adnan Benk ve Türk Edebiyat Eleştirisi

Nuri AKSU

Özet

Adnan Benk (1922-1998), modern Türk edebiyatının önde gelen eleştirmenleri arasında yer alır. Benk, İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Dilleri Bölümü'nü 1946 yılında bitirmesinin ardından, 1947 yılından itibaren eleştiri yazıları ve incelemeler yayımlamaya başlamıştır. Yazılarını çoğunlukla 1950 ve 1960 yılları arasında gazete ve dergilerde yayımlamış, etkileyici üslubu ve yoğun bilgi birikimiyle, edebiyat, güzel sanatlar, müzik, sinema ve tiyatro gibi farklı sanat dalları üzerine eleştirel inceleme ve denemeler yazmıştır. Bazı yazılarında Türk edebiyatının önde gelen eleştirmen ve yazarları ile çeşitli tartışmalara giren Benk, yazılarının geniş bir konu yelpazesine dayanması ve canlı bir üsluba sahip olması nedeniyle hem döneminin hem de bugünün edebiyatçıları tarafından son derece özgün bir yazar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada Benk'in eleştiri anlayışı incelenmiş, eleştiri anlayışının başlıca özellikleri tartışılmıştır. Nesnel eleştiri yanlısı olan Benk, yapıtların bir bütün olarak ele alınması ve öncelikle edebîlik açısından değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Adnan Benk'in kendine özgü bir mizahı ve tartışmacı üslubu yazılarında başarıyla kullandığı görülmektedir. Adnan Benk'in savunduğu nesnel eleştiri anlayışının yazılarında görülen kişisel üslup ve öznel yargılar ile yer yer çeliştiği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Eleştiri, "Yeni Eleştiri", Adnan Benk, *Çağdaş Edebiyat Eleştirisi*.